

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Over Hoogstraten naar Turnhout.

Het reisplan. — Deurne. — Westmalle. — Oostmalle. — De Kempen. — Ontginning —
Middelen van bestaan. — Rijckevorsel. — Hoogstraten. — Merxplas. — Wortel. —
Turnhout. — Historische herinneringen.

De korte aardrijkskundige les, die Mr. Franken 's avonds voor de groote reis aan de jongens gegeven had, is eveneens voor onze lezers van belang waarom we ze dan ook mededeelen.

— „Zooals ge weet”, sprak de koopman, „onderscheiden we in België *het laag-, het heuvel-, en het bergland*. Laag-België omvat het Noorden van ons land, 't grootste deel van West- en Oost-Vlaanderen, geheel de provincie Antwerpen en meer dan de helft van Limburg. De Zuidgrens begint ongeveer te Poperinghe, en loopt even ten N. van Iperen langs Kortrijk, Oudenaarde, Aalst, Vilvoorden, het Demerdal en Hasselt. Dan begint Midden-België met zijne heuvels en hoogvlakten. Ten Z. der valleien van Samber en Maas strekt Hoog-België zich uit.

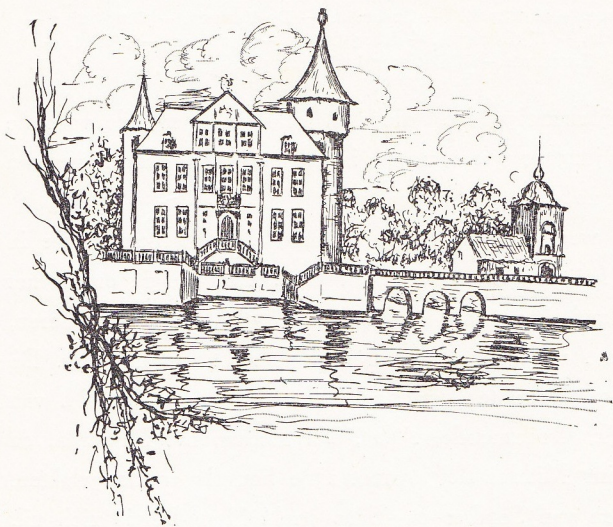
Nu gaan we eerst Laag-België bezoeken. Hiertoe behooren de Kempen, het Land van Waas, het land van Dendermonde, de streek rond Gent, het Meetjesland, de Polders met Veurne-Ambacht, het hartje van West-Vlaanderen de Leye-vallei. Veurne-Ambacht en de polders bezitten een vruchtbaren kleigrond. Het overige deel van Laag-België bestaat meestal uit zand, uit de natuur weinig vruchtbaar. Maar in Vlaanderen brengt die grond door degelijke bemesting en bewerking ook goede oogsten voort. In de Kempen heeft men in de

laatste jaren vooral, de ontginning krachtig ter hand genomen, maar nog liggen er uitgestrekte heidevelden, die op bewerking wachten.

Over dit alles spreken wij, op onze reis nader. Morgen en de volgende dagen zullen we de Kempen bezoeken. Dan komen we eens naar Antwerpen zien of moeder en zusje het nog goed maken, om vervolgens het Land van Waas en 't overige deel van Vlaanderen te leeren kennen. Na Laag-België trekken we door dat deel van Midden-België, dat in 't Vlaamsche Land ligt. En later hopen we ook Waalsch-België, zoowel 't heuvel- als 't bergland te doorkruisen.

* * *

Den Vrijdagmorgen, na een hartelijk afscheid van moeder en Elza,

Kasteel van 's Gravenwezel.

werd de Kempische reis aan-
gevangen en wel
per stoomtram,
die onze vrienden naar Hoog-
straten zou
brengen.

Mr. Franken
moest al dade-
lijk vertellen. Nu
hij deed het
gaarne, want zijn
doel was im-
mers den jon-

gens niet alleen vermaak te schenken, maar hen tevens te onderwijzen. Hij sprak over de fraaie plekjes in den omtrek van Antwerpen, het Peerdsbosch, Schooten, 's Gravenwezel, over het uitgestrekte vliegveld van baron P. de Caters, te St. Job in 't Goor, enzv. Ook Deurne, waar de tram stilhield, is een schoon dorp; de jongens konden bijna niet gelooven, dat het vroeger, toen 't *Schijn* bevaren werd, eene drukke handelsstad was. Maar dat is al zoo lang geleden!

De tram stopte in nog andere dorpen zooals *Wijneghem* (met een kasteel uit de 11e eeuw, veel nijverheid). *Schilde*, *Westmalle*. Vóór deze laatste plaats zagen de jongens de vermaarde abdij der Trappisten, waarover vader nader spreken zou.

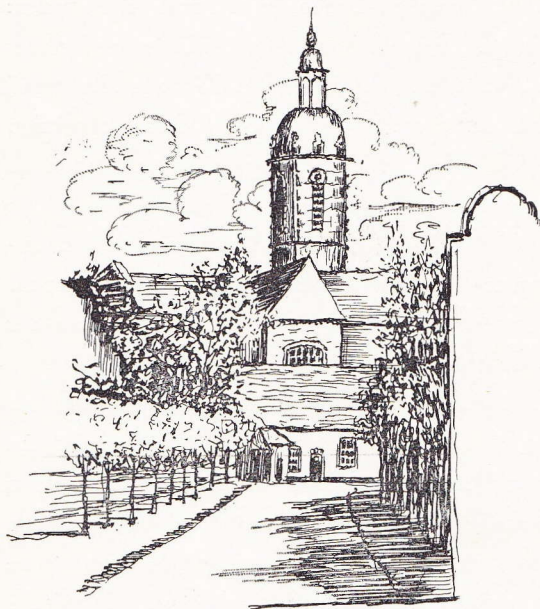
Oostmalle is een vereenigingspunt van tramlijnen. Een dezer leidt naar *Brasschaet*, waar twee soldatenkampen zijn, 't oude, door Willem I en 't nieuwe in 1893 aangelegd. Deze kampen dienen vooral als schietterrein voor de *artillerie*. Tusschen Oostmalle en Turnhout zei vader :

„We zijn reeds volop in de *Kempen*. Laat ik u 't een en ander over deze merkwaardige streek vertellen. Velen, die de Kempen slechts bij name kennen, stellen zich dit gewest voor als eene dorre, eentonige vlakte, eene kleine woestijn. Maar wie de provinciën Antwerpen en Limburg bezoekt, keert er gaarne terug. De natuur heeft ook hier voor versiering gezorgd. Het heidekruid, het mos, de bremstruik, het schaarhout, maar vooral de denne- of masteboomen tooien onze Kempen. Met uitzondering van 't meest Westelijk gedeelte is de bodem der Kempen zandig, mager, onvruchtbaar.

Toch heeft de mensch reeds vroeg pogingen in 't werk gesteld, om door bewerking, bemesting en bevochtiging de woeste gronden, de heiden te ontginnen en voor den landbouw geschikt te maken. In 1130 werden midden in de heide twee abdijen gesticht 1° die van *Averbode* bij Sichem in Brabant, (de Kempen strekken zich ook tot over de Brabantsche grens uit. Testelt, Deurne, Schaffen, Langdorp zijn Brabantsche Kempische dorpen), 2° de abdij van *Tongerloo* niet verre van Gheel. In de 14^e eeuw verrees nog de abdij van *Postel* ten N. van Moll. De monniken beijverden zich in het ontginnen der Kempen en wonnen duizende H.A. akkergrond.

Bij de overblijfsels der abdij van Tongerlo bewondert men nog eene lindendreef, met verscheidene boomen van ongeveer 6 M. omvang, die welsprekend de vruchtbaarheid van den bodem getuigen. Helaas! de oorlog kwam het vredeswerk verstoren. Eeuwen lang bleven de Kempen het tooneel van allerlei krijgsbedrijven en 't was slechts in 't begin der 19^e eeuw, dat de ontginning hernomen werd. In 1823 kocht eene Nederlandsche Maatschappij van weldadigheid 500 H.A. heidegrond en stichtte

twee jaar later eene landbouwkolonie, met het dubbel doel, akkers te winnen en de armen te helpen; ook richtte zij eene bedelaars-kolonie op, waaruit onze zelfde instelling van Hoogstraten ontstond. Niet lang daarna vestigden zich monniken der Trappisten-orde nabij Westmalle, welke zich ook op de verbetering van den grond toelagden. Thans is het ontginningswerk in vollen gang. Zeer belangrijk is de rol der kanalen, zooals de Kempische vaart en het kanaal van Turnhout. Vóór alles moet er

Abdij van Averbode.

vochtigheid zijn, want de zandgrond is spoedig uitgedroogd. Ook de stad Antwerpen heeft gronden gekocht, om ze in akkerland te herscheppen. Het straatvuil onzer woonplaats wordt als mest gebruikt. Op de ontgonnen gronden teelt de boer Kempische aardappelen, boekweit, rogge, klaver, enzv. Uit de melk zijner koeien bereidt hij boter. De talrijke

schapen verschaffen buiten hun melk ook wel eens vleesch, dat in de steden verkocht wordt. Vele Kempenaars houden bijen, en verkrijgen van deze nijvere diertjes honig en was. In de moerassen baggert men turf, in talrijke weiden haalt men ijzererts of beter ijzerroer boven, terwijl in de laatste jaren ook rijke steenkoollagen ontdekt werden.

Bij de Hollandsche grens staan veel sigarenfabrieken, en langs de Turnhoutsche vaart steenbakkerijen. Zoo vinden de bewoners een middel van bestaan. Natuurlijk treffen we hier geen dichte bevolking aan, gelijk in de vruchtbare streken en evenmin moet ge er boeren met

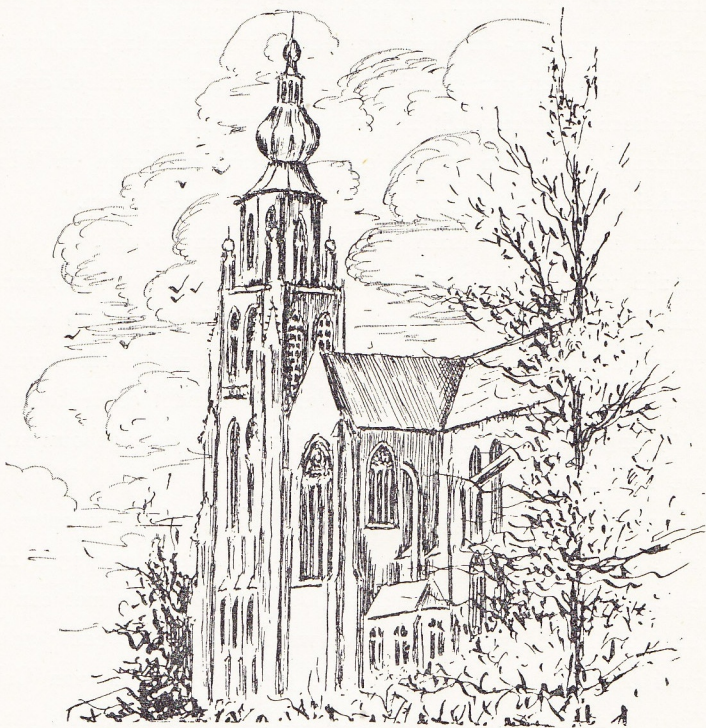
zes of tien paarden zoeken. Een arm land maakt geen rijke, maar toch wel tevreden menschen, die minder behoeften hebben dan zij, die gemakkelijker hun brood verdienen. 't Zal niet lang meer duren, of onze Kempen zullen een geheel ander uitzicht hebben. Ik sprak u daar juist over steenkoollagen. Men is in Limburg reeds druk bezig met de voorloopige werkzaamheden om de mijnen te kunnen ontginnen, waartoe veel voorbereidingswerken noodig zijn, zooals het effenen van den bodem, het rooien van het kreupelhout en bosch, het aanleggen van steen- en spoorwegen, het bouwen van hangars, bureelen, woningen, 't opstellen van machine's, enzv. De Kempen zullen dus eene nijverheidsstreek worden. Dit zal wel schaden aan de natuuraferieelen, maar duizende menschen zullen een goed loon verdienen en 't brood der nijverheid blijft niet langer ongebruikt in de aarde liggen."

Intusschen was de stoomtram te *Ryckevorsel* aangekomen.

„Hier zijn veel steenbakkerijen, evenals te *Brecht* en te *St. Leonard*; nog eene Kempische nijverheid dus, zei Mr. Franken. „De kerk van *Rijckevorsel* met haar hoogen toren, wordt bij de monumenten van het land geteld en staat als zoodanig onder het toezicht eener koninklijke *Commissie*, ingesteld tot bewaring onzer merkwaardige gebouwen. Nu rijden we naar *Hoogstraten*."

Te *Hoogstraten*, eene der belangrijkste Kempische gemeenten, met ongeveer 3000 zielen, stapten de toeristen uit. Het eerst gingen ze de schoone *St. Katherina*-kerk bezoeken. Deze tempel, die met een sierlijken en 100 M. hoogen toren prijkt, werd in de 11de eeuw gesticht door graaf *Antoine de Lalaing* en zijne gemalin *Elisabeth van Culemborg*, die met andere adellijke personen uit hun geslacht en uit dat van *Salm-Salm* in de kerk begraven liggen. Vader maakte de jongens op de geschilderde ramen, de gebeeldhouwde gestoelten, de tapijtbehangsels en de schilderijen opmerkzaam. Daarna werd het stadhuis met zijne muurschilderingen bekeken. En vervolgens wandelde het viertal naar het kasteel op den oever der *Mark*, een riviertje dat Noordwaarts naar *Breda* vloeit en zich verder in het Hollandsch diep werpt. Dit kasteel werd eens bewoond door de graven van *Lalaing* en *Salm-Salm*, maar dient

nu tot *bedelaars-kolonie*. Vooral van binnen geeft het nog een goed denkbeeld eener middeleeuwsche sterkte. Onze reizigers hoorden allerlei bijzonderheden over deze stichting. De bedelaarskolonie heeft twee bijgebouwen, een te Merxplas en een te Wortel. De oudere vagebonden en bedelaars verblijven te Hoogstraten. Wie zonder middelen van bestaan is of geen domicilie bezit, kan, op een eenvoudig vonnis van een vrederechter, tot zeven-jarige opsluiting in deze koloniën veroordeeld worden.

Kerk van Hoogstraten.

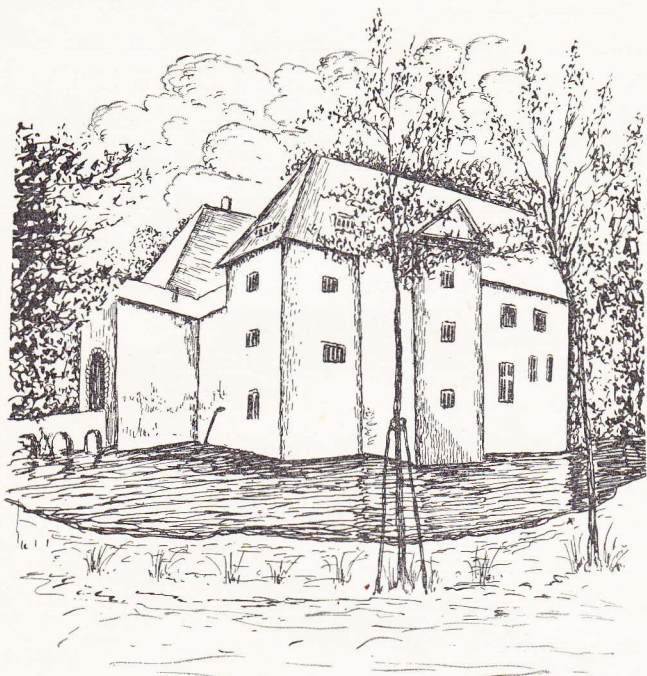
Behalve de oppassers is eene compagnie soldaten met de bewaking gelast. De kolonisten dragen een costuum, eene „uniform” van grove, grijze stof, holleblokken en eene klak. Ze houden zich met landbouwarbeid bezig of oefenen in een der werkhuizen een stiel uit. De jongens zagen een troepje, onder toezicht van oppassers en soldaten, arbeiden.

„Ongelukkige menschen”, zei vader. „Wie zal ons zeggen, hoe velen

een goed bestaan hadden kunnen vinden, indien ze naar den raad van ouders en meesters geluisterd hadden! En wie weet, hoeveel slachtoffers van den drank hier opgesloten zijn.”

Na het middagmaal vervolgden onze vrienden hun reis naar Turnhout. Onderweg zagen ze nog de heiden en dennebosschen der Kempen, de koloniën van *Wortel* en *Merxplas* en reden weer evenals vroeger bij Rijkevorsel over het Turnhoutsch kanaal.

Turnhout met 20,000 inwoners is de nette hoofdplaats der Kempen.

Kasteel van Turnhout.

De stad is vooral bekend om haar fabrieken van gekleurd papier, prenten en speelkaarten. Verder zijn er brouwerijen, sigarenfabrieken, linnenfabrieken. H. M. de Koningin heeft een krachtigen stoot gegeven tot de oprichting eener kantschool, om de vroegere kantnijverheid weer tot bloei te brengen. Te Turnhout worden belangrijke markten gehouden.

Onmiddellijk na hunne aankomst bezichtigde de familie Franken de

stad. Het merkwaardigst gebouw is 't overblijfsel van het slot, dat in de 15^e eeuw, door eene dochter van Jan III, hertog van Brabant gesticht werd. De Brabantsche vorsten vertoefden er dikwijls, om in de omliggende bosschen te jagen. Het dient nu tot gerechtshof en gevangenis. Het heeft ook eene rol gespeeld in de kriegsbedrijven, die zoo herhaaldelijk de Kempenaars verontrustten. Mr. Franken vertelde er een staaltje van.

— „Op 't eind der 16^e eeuw”, zoo verhaalde hij, „kwam het kasteel door eene list in de handen van Maurits van Nassau, den zoon van Willem den Zwijger. Prins Maurits had den zoetelaar, die in het slot bier leverde, omgekocht. Op zekeren dag reed deze man als naar gewoonte met zijn wagen op de vestingbrug. Terwijl hij in schijn bezig was een vat af te laden, stootte hij plotseling den niets vermoedenden schildwacht in 't water. Onmiddellijk kwamen Maurits' soldaten, die in eene naburige, verlaten woning dit sein verbeidden, toegesneld, vermeesterden eerst de poort en vervolgens het slot. 't Was eveneens bij Turnhout, dat dezelfde veldheer in een uur tijds met duizend ruiters, tien duizend Spanjaarden overwon. (1596.) In 1707, dus twee eeuwen later, werd er nog eens in deze streek een veldslag geleverd.”

— „Ja, tusschen de Patriotten, onder Van der Meersch en de Oostenrijkers, die verslagen werden”, wist Willem te vertellen.

— „Juist! En in den *Boerenkrijg* speelde Turnhout ook eene rol. Ge kunt dat lezen in het schoone boek van Conscience en in *Vaderland* van Lodewijk van Laeken.”

Onze toeristen overnachtten te Turnhout. Niemand kon met den slaap worstelen; Klaas Vaak kwam en overwon!

OP REIS DOOR BELGIË

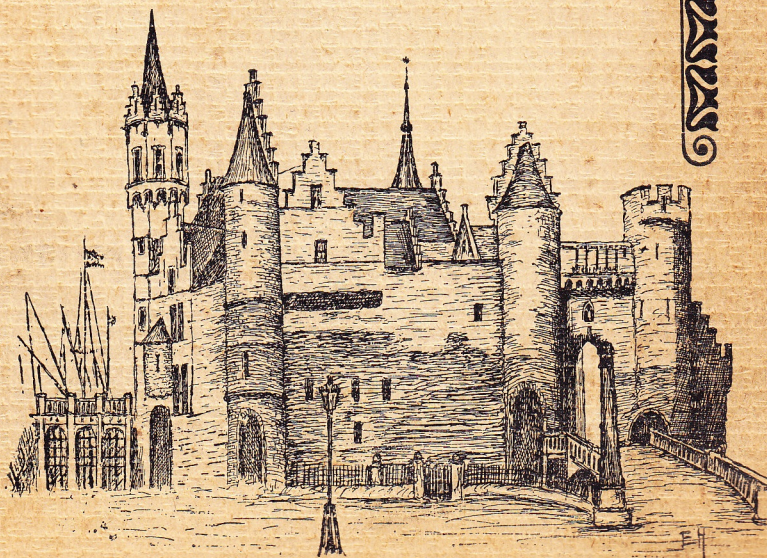
AARDRIJKSKUNDIG LEESBOEK

DOOR

A. HANS.

EERSTE DEELTJE.

ANTWERPEN. DE KEMPEN. DE BENEDENSCHELDE.
DE RUPELSTREEK.

OP REIS DOOR BELGIË

Aardrijkskundig Leesboek.

DOOR

A. HANS.

EERSTE DEELTJE.

Antwerpen — De Kempen — De beneden Schelde —
De Rupelstreek.

LODEWIJK OPDEBEEK.

BOEKHANDELAAR-UITGEVER

--- ANTWERPEN ---